

NOVES APORTACIONS SOBRE EL PATRIMONI MEDIEVAL CIVIL INQUER I LA SEVA PROTECCIÓ

Guillem Alexandre Reus Planells

Doctor en Història de l'Art per la Universitat Autònoma de Barcelona

Paraules clau: Inca, gòtic, urbanisme, arquitectura civil, patrimoni protecció.

Resum. *En els darrers anys la troballa de diverses restes arqueològiques i arquitectòniques d'època medieval ha posat de manifest la importància que la nostra ciutat tengué en aquella època, i d'aquesta manera es constata una vegada més que durant els segles XIII i XIV Inca es convertí en el principal nucli urbà de la Part Forana mallorquina. Per això, és necessari que aquest valuós patrimoni juntament amb la resta d'elements ja catalogats rebin la protecció que els pertoca. No debades, durant el transcurs de la realització d'aquesta comunicació han aparegut més restes arquitectòniques, i fins i tot la investigació ha permès conèixer la documentació d'uns possibles banys, la qual cosa posa sobre la taula la hipòtesi que puguin ser d'època islàmica.*

Keywords: Inca, gothic, urbanism, civil architecture, heritage, protection.

Abstract. *In recent years, the discovery of various archaeological and architectural remains from the medieval period has highlighted the importance that our town had that time and in this way it is confirmed once again that during the 13th and 14th centuries Inca became in the main urban center of the Mallorcan "part forana". For this reason, it is necessary that this valuable heritage together with the rest of the elements already cataloged receive the protection that belongs to them. No for nothing, during the course of this communication, more architectural remains have appeared and even, the research has made it possible to know the documentation of some possible baths, putting on the table the hypothesis that they may be from the Islamic era.*

1. INTRODUCCIÓ

En l'actualitat, a Inca comptam fins a catorze immobles i un total de vint-i-cinc elements arquitectònics d'origen medieval. Aquestes cases es troben situades al centre històric de la ciutat, les quals han sofert diverses reformes al llarg dels segles, la qual cosa ha fet que la seva fisonomia original canviàs profundament. A les XIV Jornades d'Estudis Locals d'Inca de l'any 2013 es va presentar una comunicació en què es posava de manifest l'existència de nou cases que conservaven restes medievals (Reus Planells, 2014, 161-174). Des del 2013 fins al 2020 se n'han afegit tres més, a aquella llista inicial.

Per altra banda, i amb la finalitat de preservar aquest preuat patrimoni, dues de les dites cases han sigut incloses al Catàleg patrimonial de la nostra ciutat, i la intenció és fer el mateix amb la resta d'immobles.

Aquesta comunicació té la voluntat de plasmar sobre un plànol d'Inca la situació dels immobles d'origen medieval amb restes gòtiques conservades i donar a conèixer dos casos que darrerament han passat a formar part del *Catàleg de patrimoni del terme municipal d'Inca*.

2. CORPUS DE CASES AMB RESTES MEDIEVALS CONSERVADES FINS A L'ANY 2022

- Número de fitxa: **1**.
 Element: arc.
 Àmbit: planta baixa.
 Cronologia: segle XIII?¹
 Edifici: Can Ripoll.
 Adreça: carrer de Jaume Armengol, 2.
 Municipi: Inca.
 Descripció: arc apuntat a l'interior de l'entrada.
 Ubicació: original.
- Número de fitxa: **2**.
 Element: arc.
 Àmbit: planta baixa.
 Cronologia: segles XIV-XV.
 Edifici: Can Perret.
 Adreça: carrer de Jaume Armengol, 32.
 Descripció: arc apuntant cegat a una paret lateral.
 Ubicació: original.

¹ La primera data en què apareix documentat el llinatge Ripoll a Inca és l'any 1233 (Llabrés i Martorell; Rosselló i Vaquer, 1998, 53). Un document cita Berenguer de Ripoll i els seus germans. Per ventura, aquesta fou la família catalana que aixecà el casal medieval de Can Ripoll, del qual resta l'arc ogival dins l'entrada de la casa.

- **Número de fitxa: 3.**
 Element: arc.
 Àmbit: planta baixa.
 Cronologia: segles XIV-XV.
 Edifici: Can Perret.
 Adreça: carrer de Jaume Armengol, 32.
 Descripció: arc de mig punt cegat a un mur lateral.
 Ubicació: original.
- **Número de fitxa: 4.**
 Element: arc.
 Àmbit: planta baixa.
 Cronologia: segles XIV-XV.
 Edifici: Cas Català.
 Adreça: carrer del Comerç, 20.
 Descripció: arc apuntat cegat a un mur lateral.
 Ubicació: original.
- **Número de fitxa: 5.**
 Element: arc.
 Àmbit: planta baixa.
 Cronologia: segles XIV-XV.
 Edifici: Ca n'Antoni Prat.
 Adreça: carrer de Mossèn Bernat Salas, 10.
 Descripció: arc apuntat cegat al mur frontal.
 Ubicació: original.
- **Número de fitxa: 6.**
 Element: arc.
 Àmbit: planta baixa.
 Cronologia: segles XIV-XV.
 Edifici: Can Domingo des Peix.
 Adreça: carrer de Sant Bartomeu, 70-72.
 Descripció: arc apuntat a l'interior de l'entrada.
 Ubicació: original.
- **Número de fitxa: 7.**
 Element: arc.
 Àmbit: primer pis.
 Cronologia: segles XIV-XV.
 Edifici: Can Domingo des Peix.
 Adreça: carrer de Sant Bartomeu, 70-72.
 Descripció: arc de mig punt entre dues estances.
 Ubicació: original.
- **Número de fitxa: 8.**
 Element: arc.
 Àmbit: planta baixa.
 Cronologia: segles XIV-XV.
 Edifici: casa unifamiliar.
 Adreça: carrer de na Muntanera, 6.
 Descripció: arc de mig punt en un mur lateral.
 Ubicació: original.
- **Número de fitxa: 9.**
 Element: arc.
 Àmbit: planta baixa.
 Cronologia: segles XIV-XV.
 Edifici: casa unifamiliar.
 Adreça: carrer del Triquet, 11.
 Descripció: arc apuntat cegat a un mur lateral.
 Ubicació: original.
- **Número de fitxa: 10.**
 Element: arc.
 Àmbit: planta baixa.
 Cronologia: segles XIV-XV.
 Edifici: Pub Sa Lluna.
 Adreça: carrer del Born, 14.
 Descripció: arc apuntat a l'interior de l'entrada.
 Ubicació: original.

- Número de fitxa: **11**.
Element: arc.
Àmbit: planta baixa.
Cronologia: segles XIV-XV.
Edifici: Can Sansó.
Adreça: carrer de l'Om, 22.
Descripció: arc apuntat cegat a l'interior de l'entrada.
Ubicació: original.
- Número de fitxa: **12**.
Element: arc.
Àmbit: planta baixa.
Cronologia: segles XIV-XV.
Edifici: Can Salero.
Adreça: carrer de l'Om, 26.
Descripció: arc apuntat lateral entre dues estances.
Ubicació: original.
- Número de fitxa: **13**.
Element: arc.
Àmbit: planta baixa.
Cronologia: segles XIV-XV.
Edifici: Can Campos.
Adreça: carrer de l'Aigua, 7.
Descripció: arc apuntat cegat a l'interior de l'entrada.
Ubicació: original.
- Número de fitxa: **14**.
Element: arc.
Àmbit: planta baixa.
Cronologia: segle XIV.
Edifici: Can Monroig.²
Adreça: carrer de Can Valella, 22.
- Número de fitxa: **15**.
Element: arc.
Àmbit: planta baixa.
Cronologia: segle XIV.
Edifici: Can Monroig.
Adreça: carrer de Can Valella, 22.
Descripció: arc apuntat cegat a un mur frontal.
Ubicació: original.
- Número de fitxa: **16**.
Element: arc.
Àmbit: planta baixa.
Cronologia: segle XIV.
Edifici: Can Monroig.
Adreça: carrer de Can Valella, 22.
Descripció: arc de mig punt a un mur lateral.
Ubicació: original.
- Número de fitxa: **17**.
Element: arc.
Àmbit: planta baixa.
Cronologia: segle XIV.
Edifici: Can Monroig.
Adreça: carrer de Can Valella, 22.
Descripció: arc de mig punt cegat a un mur lateral.
Ubicació: original.

2 Aquesta casa fou coneguda amb el nom de Can Monroig des Sabó, ja que en el passat va ser una saboneria. A la plaça de l'Ajuntament hi havia una casa pairal coneguda amb el nom de Can Monroig de sa Plaça. Un document medieval esmenta per primera vegada aquest llinatge citant Arnau de Monroig (Llabrés i Martorell, P. J.; Rosselló i Vaquer, R. 1998, 51). És molt probable que es tractàs dels mateixos Monroig. En el segle XIII només hi havia el casal de la plaça, ja que el carrer de Can Valella no podia existir perquè no apareix documentat fins a 1316. (Font Jaume, A. 1999, 81) ARM, ECR, 17, f. 159.

- Número de fitxa: **18**.
Element: arc.
Àmbit: planta baixa.
Cronologia: segle XIV.
Edifici: Can Monroig.
Adreça: carrer de Can Valella, 22.
Descripció: arc de mig punt entre dues estances.
Ubicació: original.
- Número de fitxa: **19**.
Element: arc.
Àmbit: planta baixa.
Cronologia: segle XIV.
Edifici: Can Monroig.
Adreça: carrer de Can Valella, 22.
Descripció: arc de mig punt parcialment conservat entre dues estances.
Ubicació: original.
- Número de fitxa: **20**.
Element: arc.
Àmbit: planta baixa.
Cronologia: segle XV.
Edifici: Can Monroig.
Adreça: carrer de Can Valella, 22.
Descripció: arc conopial entre dues estances.
Origen: la Vall d'Uixó (Castelló).
Ubicació: descontextualitzat.
- Número de fitxa: **21**.
Element: arc.
Àmbit: planta baixa.
Cronologia: segles XIV-XV.
Edifici: Son Gual.
Adreça: carrer de Can Valella, 25.
Descripció: arc apuntat cegat a un mur lateral.
Ubicació: original.
- Número de fitxa: **22**.
Element: arc.
Àmbit: planta baixa.
Cronologia: segles XIV-XV.
Edifici: Son Gual.
Adreça: carrer de Can Valella, 25.
Descripció: arc de mig punt parcialment conservat a l'entrada.
Ubicació: original.
- Número de fitxa: **23**.
Element: arc.
Àmbit: planta baixa.
Cronologia: segles XIV-XV.
Edifici: Son Gual.
Adreça: carrer de Can Valella, 25.
Descripció: arc de mig punt parcialment conservat a l'entrada.
Ubicació: original.
- Número de fitxa: **24**.
Element: arc.
Àmbit: planta baixa.
Cronologia: segles XIV-XV.
Edifici: Can Siquier.
Adreça: carrer de la Mostra, 2.
Descripció: arc apuntat que divideix una sala.
Ubicació: original.
- Número de fitxa: **25**.
Element: arc.
Àmbit: planta baixa.
Cronologia: segles XIV-XV.
Edifici: Can Siquier.
Adreça: carrer de la Mostra, 2.
Descripció: arc apuntat que divideix una sala.
Ubicació: original.

3. PATRIMONI MEDIEVAL CIVIL INQUER DESAPAREGUT

De manera generalitzada es pot afirmar que l'arquitectura civil medieval sempre ha sofert una major destrucció que la religiosa. Aquest conjunt de béns format per palaus, castells, ajuntaments, llotges i habitatges, entre d'altres, constitueix un patrimoni que en moltes ocasions ha desaparegut o, si més no, ha sigut transformat esborrant la fisonomia pròpia d'una època concreta. A més a més, cal tenir en compte que, pel fet de tractar-se d'edificis privats, s'hi fa molt més difícil el seu accés i, per tant, la seva coneixença. Concretament a Inca, i fent referència a l'estudi d'època medieval que aquest treball ens ocupa, cal observar que, gràcies a algunes intervencions arqueològiques o també a algunes obres de reforma, a poc a poc apareix tot un degoteig d'elements arquitectònics, la major part dels quals responen a antigues arcades utilitzades per separar aiguavessos o bé a portals d'accés a diferents estances. Les tipologies pròpies de les arcades trobades a Inca són dues, o bé arcs de mig punt o bé arcs ogivals: els arcs de mig punt són normalment portals o finestres adovellats, mentre que els arcs ogivals solen respondre a arcs diafragmàtics amb la funció de separar aiguavessos.

Així doncs, si bé les diverses troballes duites a terme confirmen els límits de l'actual centre històric de la ciutat, la documentació conservada en diferents arxius permet conèixer l'existència d'altres construccions que malauradament no foren conservades. Per això, també és important mencionar-los i estudiar-los breument, ja que això ajuda a completar el plànol medieval inquer. És lògic pensar que tant el tipus de construcció com els elements arquitectònics que formaven part d'aquest patrimoni desaparegut havien de ser per força similars, si no iguals, als elements que fins ara s'han trobat.

- La Cúria o Cort Reial d'Inca (1256)

A l'any 1256 apareix per primera vegada esmentada la primera notícia de l'escrivania d'Inca. L'escrivania era el lloc ubicat dins la Cort (Cúria) del rei on es redactaven contractes, escriptures i altres instruments jurídics.³ A l'any 1331 estan documentades unes obres d'ampliació de la Cort i la construcció d'un porxo⁴ (Llabrés i Martorell; Rosselló i Vaquer, 1998, 88, 158). És molt probable que aquest porxo estigués format per diferents arcades ogivals. A un apèndix d'illes d'Inca de 1336 s'esmenta l'"ila de la Cort del Senyor Rey"⁵ (Pieras Salom, 1990, 58). A més

3 ARM, ECR. 344, f. 140 v.

4 RM, RP 3.044, f. 9 i 48 v.

5 ARM. RP. 2028.

a més, un altre document datat de 1346 (Pons, 1984, 34; Reus Planells, 2020, 254) permet situar aquesta Cort Reial al mateix lloc on actualment s'aixeca l'Ajuntament.⁶ L'edifici actual data de 1725.

- El mercat d'Inca (1258)

La plaça del Mercat d'Inca apareix citada a l'any 1258 i el document diu que prop d'ella hi havia cases, celler, corral i algorfa, que eren donació de Pere de Portugal.⁷ Tot i això cal tenir en compte que, ja en el Llibre del repartiment, s'esmenta l'alqueria Azoq⁸ (alqueria del Mercat) fent referència a Inca (Llabrés i Martorell; Rosselló i Vaquer, 1998, 86). Això fa suposar que el mercat d'Inca ja se celebrava en temps de la dominació musulmana. Pel que fa a la seva situació, és molt probable que fos la mateixa que la tradicionalment coneguda, a l'actual carrer de Jaume Armengol, el qual fou denominat fins a mitjan segle XX com la plaça del Mercat o Mercat de ses Gallines.⁹

En el context de la Corona d'Aragó i de la resta d'Europa, els mercats medievals se solien ubicar a places i carrers porticats. Davall les porxades, s'hi col·locaven taules de venda. Així doncs, a Inca, el 1286 hi ha documentada una taula de carnisseria que tenia pòrtic. Una altra notícia també ens parla d'un obrador cobert¹⁰ (Llabrés i Martorell; Rosselló i Vaquer, 1998, 112). Per tant, és possible que aquí on es feia el mercat fos també una zona porticada. Avui dia, encara es conserven alguns exemples d'aquesta arquitectura porticada: la plaça del Mercadal o la plaça de la Quartera de Palma, el carrer de Josep Maria Quadrado, popularment conegut com "ses Voltes", de Ciutadella (Menorca), Girona, Vic i Balaguer (Catalunya) o la plaça de l'Almudí d'Onda (País Valencià).

Per acabar, un document datat de 1375 afirma que el dia que a Inca es duia a terme el mercat era el dijous¹¹ (Llabrés i Martorell; Rosselló i Vaquer, 1998, 112. Rosselló Vaquer, 1997, 22).

6 "La calle d'En Prats' lindaba, de una parte con la calle del médico Martí; de la otra, con la que iba a 'Cort'; de la otra, con algunos huertos que daban acceso al camino que conducía a la Fuente de la villa y de la otra, con la casa d'En Colom y edificios contiguos, dotados de Puerta de salida en la calle de San Bartolomé". Pons, 1984, 34.

7 ARM, ECR. 16, f. 112.

8 ARM, ECR. 352, f. 205.

9 La plaça del Mercat o Mercat de les Gallines a vegades s'ha confós amb el carrer del Mercat dels Bous, que és la denominació antiga que va rebre el carrer del Comerç, també dit dels Marxandos.

10 ARM, ECR. 16, f. 43.

11 1373, 25 d'octubre. "El Rei concedeix facultat a Ramon d'Òrrius i muller Blanca que sense incórrer en pena puguin comprar qualsevol cosa fins a suma de 10 lliures qualsevol dijous, dia en que es té mercat a la vila." ACA, reg. 1.435, f. 70 v.

- El Cellar del Bisbe (1263)

A l'any 1263 el bisbe Ramon de Torrella feu donació a Joan de Moranta d'un pati de terra, amb el compromís de construir-hi celler amb una casa que hauria de constar de dos arcs i una sala d'un arc, una cuina i un estable: hi guardaria el cup i la vaixella per fer el vi del bisbe¹² (Llabrés i Martorell; Rosselló i Vaquer, 1998, 74).

El que sembla més complicat és intentar situar aquest celler. Tot i això alguns documents ens donen pistes per, si més no, estipular una hipòtesi. Gabriel Pieras ens diu que “en temps antic, molt abans de la primera Retolació del carrers d'Inca, el carrer del Born era conegut amb el nom de carrer del Cellar del Bisbe” (Pieras Salom, 1995, 62, 184). En un document de 1594 s'esmenten els noms de carrer del Born o del Cellar del Bisbe (Pieras Salom, 1990, 62). Respecte a aquesta qüestió, Carme Colom Arenas afirma que “el carrer del Born anteriorment a la primera retolació era anomenat del Cellar del Bisbe, perquè des del segle XIV hi va haver un celler” (Colom Arenas, 2010, 92).

Com ja s'ha vist en el Corpus, a l'interior de la casa on actualment trobam el Pub Sa Lluna hi ha restes d'una construcció medieval. De fet, l'interior està format per una planta rectangular de tres trams dividits per dos arcs. El primer és d'ansa paner, segurament fruit d'una reforma duita a terme en època moderna, però el segon, tot i que no es conservi complet, es tracta d'un arc apuntat d'època medieval. Si recordam el document de 1263 en què s'esmenta com ha de ser el celler del bisbe, les característiques de la casa que s'ha de construir per albergar el dit celler, compleix les mateixes característiques arquitectòniques que l'interior de Sa Lluna. Encara Pieras, quan parla del carrer de na Ferrilla, situat ja al barri de Sant Francesc i a la part posterior del Born, afirma que “la tradició oral diu que na Ferrilla era una dona que regentava un celler molt important que donava a aquest mateix carrer i al carrer del Born” (Pieras Salom, 1995, 184). Serien, doncs, aquestes les restes del Cellar del Bisbe? Ara per ara, només hi ha la possibilitat de formular aquesta hipòtesi. També una altra dada afirma que a l'any 1336, en un apèndix d'illes d'Inca, s'esmenta l'“ila del Born”¹³ (Pieras Salom, 1990, 58), que probablement seria la formada pels carrers del Born, de na Ferrilla i de Sant Francesc.

12 AHM, Prot. 343, f. 254 v.

13 ARM, RP. 2028.

- El Celler Reial (1280)

Un document de 1280 ens informa que “el procurador reial prometé, de part de Jaume II de Mallorca, que faria construir a la Ciutat i a la vila d’Inca un celler amb cups, amb botes i amb graners on es poguessin emmagatzemar el vi i el blat de dos anys”.¹⁴ En un altre document de 1282 aquest celler ja és esmentat com “el celler reial”.¹⁵ També a l’any 1313 està documentada la realització d’obres en el dit celler¹⁶ (Llabrés i Martorell; Rosselló i Vaquer, 1998, 113, 176). A un apèndix d’illes de 1336 s’esmenta l’“ila del Saler del Rey”¹⁷ (Pieras Salom, 1990, 58). Sembla que la seva ubicació seria propera al Celler del Bisbe. Tot i que no sabem com era, hem de pensar que els trets arquitectònics d’ambdós cellers havien de ser, per força, semblants.

- La quartera d’Inca (1291)

La quartera d’Inca apareix documentada per primer cop l’any 1291.¹⁸ A l’any 1313 un altre document afirma que la plaça de la Vila estava situada devora la plaça de la Quartera.¹⁹ Finalment, el 1343 un altre document ens diu que hi havia una quartera de pedra²⁰ (Llabrés i Martorell, P. J.; Rosselló i Vaquer, R. 1998, 112, 150). Per tant, això dona a entendre que aquesta quartera era un edifici físic, amb les característiques pròpies de l’arquitectura gòtica.

- La presó d’Inca (1323)

Un document del 1323 exposa que en aquell any “la procuració reial comprà per 16 lliures unes cases que eren de Bernat Madir per engrandir la presó del Senyor Rey”²¹ (Llabrés i Martorell, P. J.; Rosselló i Vaquer, R. 1998, 166). D’aquesta afirmació, se’n desprèn que l’edifici de la presó ja existia i que les obres duites a terme al segle XIV consistiren a fer-ne una ampliació.

14 ARM, ECR. 348, f. 320.

15 ARM, ECR. 16, f. 26.

16 ARM, RP. 3.044, f. 9 i 48 v.

17 ARM; RP. 2028.

18 ARM, ECR. 352, f. 205 v. i 206.

19 ARM, ECR. 17, f. 14 v.

20 ARM, Porció temporal P-160, f. 61.

21 ARM, RP 3.039, f. 36.

- Celler inquer

En aquest cas la seva existència és coneguda gràcies a font fotogràfica datada cap a 1930, la qual mostra l'interior d'un celler on destaquen diverses botes i algunes taules amb cadires. L'espai cobert amb sostre embigat és de planta rectangular de dos trams separats per un arc apuntat. Al costat dret de la fotografia, s'hi veu una escala que dona pas a un altell²² (Mulet Gutiérrez, 2000, 85). Per desgràcia es desconeix de quin celler es tracta i tampoc és possible ubicar-lo. Aquest espai degué desaparèixer en alguna de les dissortades reformes o destruccions que es realitzaren a Inca a partir dels anys 50.

- Casa del carrer de Sant Bartomeu, 55

Fa ja uns anys que l'antiga casa que s'aixecava en aquest solar, just al davant de Can Domingo des Peix, fou esbucada per construir-hi l'immoble actual. Segons el senyor Gaspar Bonnín, a l'interior i situat a la planta baixa de l'antiga construcció, hi havia un arc ogival que suposava una resta evident del nostre passat medieval i que desgraciadament va desaparèixer per sempre més (Reus Planells, 2020, 255).

4. DATACIÓ DELS ELEMENTS ARQUITECTÒNICS ESTUDIATS I POSSIBLE EVOLUCIÓ URBANÍSTICA DE L'INCA MEDIEVAL

Pel que fa a la cronologia d'aquestes restes arquitectòniques, en la major part dels casos la manca de documentació no ens permet datar-los de manera concreta, però aproximadament es poden inserir entre els segles XIII i XV.

Quant a l'evolució urbanística d'època medieval, cal tenir en compte, com ja adverteix Ferretjans, que no existeixen fonts precises que ens puguin donar una idea de com era la configuració urbana d'Inca en aquella època (Ferretjans Llompart, 1990, 85), ja que el plànol més antic d'Inca fins ara conservat data de devers 1790²³ (Ginard Bujosa; Estrany Bertos; Tugores Truyol, 2015, 154). Per tant, a l'hora de fer una petita aproximació a l'urbanisme medieval inquer, hom s'adona que en temps antic no era costum retolar els carrers de les viles o les ciutats. En el cas d'Inca, no fou fins a l'any 1862 quan es dugué a terme la primera retolació de les nostres vies públiques, però, en canvi, per documents conservats, sí es coneixen els noms d'alguns carrers des de molts segles anteriors. Per això i també, amb el coneixement de l'existència d'importants edificis (convents, esglésies, universitat, hospital...), es pot tenir una idea aproximada de quin fou el nucli medieval.

22 64. Celler. c. 1930. Guillem Bestard i Cànaves. Arxiu Casa Bestard (Pollença).

23 Aquest plànol de 1790 s'atribueix a Jeroni de Berard. Biblioteca Alemany: SALA III - 5/62.

Anselm Ferretjans Llompart en el seu llibre *Demografia d'Inca en el primer terç del segle XIV* planteja dos plànols hipotètics de l'Inca medieval, un del segle XIII i un altre del segle XIV (Ferretjans Llompart, 1990, 85-87). Així doncs, en el segle XIII, els límits aproximats del nucli urbà serien els actuals carrers de l'Estrella, de Sant Francesc, de la Virtut, de Can Valella, de la Salut, del Roser, de la Mostra, passatge del Nord, plaça d'Orient, carrers de la Sirena, dels Hostals, dels Paraires, de la Glòria, del Bisbe Cima, de Sant Bartomeu i plaça Major. Per altra banda, en el segle XIV es fa palès el creixement d'Inca gràcies a diversos documents. Així, a l'any 1306 està documentat l'establiment d'una quarterada i mitja de terra, molt poblament per edificar-hi, que confrontava el camí que anava a la teulera de Mancor,²⁴ la qual cosa evidencia la urbanització del puig d'Almadrava (Llabrés i Martorell; Rosselló i Vaquer, 1998, 140) –actual barri de Sant Bartomeu. El 1313 es documenta una venda de cases dins la porció reial al carrer de Mallorques²⁵ –actual avinguda del General Luque. El 1325, un altre document ens informa d'una venda d'un tros de terra que confrontava el camí de Pobladors²⁶ (Llabrés i Martorell; Rosselló i Vaquer, 1998, 141). El 1328 es ven un tros de terra situat al Rafal del Rei confrontant amb el torrent²⁷ –zona de l'actual Gran Via de Colom. A l'any 1333 també es documenten vendes de terres i de cases al carrer de Mallorques, a la sortida de la vila.²⁸ Aquests béns havien sigut possessions de l'orde del Temple fins que després de la seva dissolució a l'any 1312 foren adquirides per Jaume II de Mallorca. El 1336 s'esmenten diversos establiments: un tros de terra situat devora la capella de Sant Bartomeu i que confronta amb la síquia i el camí de Pobladors; un honor devora la dita capella que confronta amb el camí que va a Selva –actual carrer d'Escorca– i el camí que puja de la vila a Sant Bartomeu²⁹ –actual carrer de les Monges– (Llabrés i Martorell; Rosselló i Vaquer, 1998, 142). Finalment, al 1336 s'esmenten una sèrie d'illes com “la ila den Guillem Formiguera”, “la ila del Bany”³⁰ o “la ila del Forn”, la situació de les quals a dia d'avui no ens és coneguda amb total exactitud, però, en canvi, n'apareixen d'altres de les quals sí coneixem la seva ubicació: “la ila del Saler del Rey”, probablement entre els carrers del Born, de Sant Francesc, de la Pau i la plaça de la Mare de Déu de Lluç; “la ila de l'Hospital”, entre els carrers de la Sirena, d'en Palmer, de la Glòria i de les Monges; o “la

24 ARM, T-1, f. 13v.

25 ARM, AH 1, f. 144.

26 ARM, AH 7, f. 80v.

27 ARM, AH 7, f. 144v.

28 ARM, AH 8, f. 84.

29 ARM, AH 9, f. 21.

30 Antoni Pons, Llibre del Mostassaf, p. XVIII.

ila del Rector”, entre els carrers Major, d'en Rubí, dels Hostals i la plaça de Santa Maria la Major. A més a més, en aquesta mateixa data hi ha documentada “la pobla den Col”, que encara que se'n desconeixi la seva ubicació sí que insinua un eixample de la vila medieval³¹ (Llabrés i Martorell; Rosselló i Vaquer, 1998, 145 i 146). Així doncs, després de la documentació consultada sembla ser que, al segle XIV, els nous límits urbans passaren a ser: el monestir de Sant Bartomeu al nord-est,³² la parròquia de Santa Maria al nord, el carrer del Mercat dels Bous al sud i el convent de Sant Francesc al sud-est. Val a dir que aquests límits foren els que conformaren l'actual centre històric de la ciutat i que les diverses illes que el constituïren s'anaren edificant entre els segles XIV i XIX. No fou fins al 1875 quan, amb l'arribada del ferrocarril, es configuraren els primers eixamples moderns.

5. L'ARQUITECTURA GÒTICA CIVIL I EL TIPUS DE CASA GÒTICA CATALANA

Tant l'arquitectura gòtica religiosa com la civil s'aixecaren a partir de dues solucions de cobriment ben precises: o bé l'embigat de fusta, la major part de les vegades sustentat amb arcs de diafragma de mig punt o ogivals (sala de la planta noble de Can Weyler a Palma), o bé mitjançant la volta de pedra de creueria (planta baixa de la casa dels Tornamira a Montpeller).³³

Es troben exemples d'arquitectura gòtica civil a cases aristocràtiques –Can Weyler de Palma, Cals Ardèvol de Tàrrega– i a cases senzilles –Cas Català d'Inca, la rectoria de Campos–, salons del tinell als palaus –palaus reials de Palma, Perpinyà o Barcelona–, sales majors de castells –castell de Peratallada, castell del Rei de Pollença–,³⁴ palaus episcopals –palau episcopal de Palma; palau episcopal de Tortosa–, pies almoines –casa de l'Almoina de Palma, Pia Almoina de Girona–, hospitals urbans –hospital de la Santa Creu de Barcelona, hospital de Sant Joan de Perpinyà (desaparegut)–, llotges –llotges de Barcelona, Tortosa, Palma, Perpinyà i València– i drassanes –drassanes

31 Fora possible que aquesta “pobla den Col” estigués situada a la zona que actualment ocupa el barri de Sant Francesc, ja que aquell indret començà a establir-se a partir de 1316 amb la creació del carrer de Can Varella i sobretot a partir de la fundació del convent dels Franciscans el 1325, la construcció del qual començà l'any 1341 i amb la fundació del Call a partir de 1372.

32 En el segle XIV el barri de Sant Bartomeu es limitava a l'establiment de cases als carrers Major de Sant Bartomeu, d'en Prats, de Martí Metge i de les Monges. La resta del barri començà a establir-se a partir de la constitució del monestir de Jerònimes a l'antiga capella de Sant Bartomeu l'any 1534, i al llarg dels propers segles fins ben entrat el segle XIX.

33 Casa on va néixer el rei Jaume I d'Aragó el 2 de febrer de 1208.

34 Segons Joan Domenge, aquest edifici hauria tengut una doble funció: sala d'armes i capella (Domenge, 2014, 324; Reus Planells, 2019, 171).

de Barcelonès i de València–, cases fortes –Torre de ses Puntes i Torre dels Enagistes de Manacor–, ajuntaments –Casa de la Ciutat de Barcelona o la Casa de la Ciutat de Vic– i banys públics –Banys Nous de Barcelona o els Banys de Girona.

Fins a dia d'avui, les restes arquitectòniques d'època medieval trobades en diferents habitatges d'Inca pertanyen a la solució de sostres de fusta sustentats per arcs diafragmàtics. Eduard Mira i Arturo Zaragoza afirmen que és molt comuna en el gòtic meridional, civil i religiós, i que assolí el seu màxim desenvolupament entre els segles XIII i XV, éssent molt usada en els països costaners de la Mediterrània occidental. Així, exemples ben coneguts mostren una presència simultània d'aquesta solució a Itàlia, el Llenguadoc i en els estats de la Corona d'Aragó (Mira; Zaragoza, 2003, 113). Tanmateix fou emprada en nombrosos edificis d'usos ben diferents: sales de palaus i castells, cases populars, hospitals, drassanes, forns de pa, molins, cellers, diverses estances de monestirs i convents (sales capitulars, refetors, cuines, biblioteques...). Val a dir que en l'arquitectura civil d'arcs de diafragma la decoració sol ser molt escassa o fins i tot inexistent, tot i que hi ha notables excepcions en casos d'arquitectura àulica i civil (Saló del Tinell, Saló de Cent i Llotja de Barcelona), amb delicats bossellats per a arcs i pilastres, i amb línies d'imposta ornamentades a manera de capitells. Fins a l'actualitat, de totes les restes trobades a Inca, cap d'elles presenta decoració, ni escultòrica ni pictòrica. Tot i això, alguns casos d'ornamentació conservada solen formar part d'edificis de certa entitat. Entre d'altres destaquen restes pictòriques d'enteixinats al Palau de l'Almudaina de Palma³⁵ o al Palau dels Reis de Mallorca de Perpinyà,³⁶ panells pictòrics del Palau dels Conques de Montpeller,³⁷ o també decoració escultòrica com la que presenta la casa del Consolat de Perpinyà o la Llonja de la mateixa ciutat (vegeu: Morata; Tugores, 2018).

Un altre tema a tractar és la tipologia arquitectònica de la casa gòtica catalana, la qual es va desenvolupar des de l'habitatge més senzill (a Inca, Can Salero o Can Domingo des Peix, entre d'altres) fins al monumentals palaus de famílies nobles (Can Ripoll o Can Siquier, també a Inca). Aquest tipus residencial es troba arreu dels territoris catalans o d'altres que estigueren sotmesos a la influència del Casal de Barcelona.

35 Restes d'un enteixinat del Palau de l'Almudaina conservat al Museu de Mallorca de Palma.

36 Enteixinat conservat in situ a la Galeria de la Reina del Palau dels Reis de Mallorca de Perpinyà.

37 Col·lecció de tretze plafons conservats per la Société Archéologique de Montpellier al Musée Languedocien de Montpeller.

La residència senyorial presentava un gran nombre d'estances: entrada, botiga, obrador, pati, celler, estable, espais per al personal de servei, forn, molí, galliner i colomer (Barceló Crespí, 2021, 169-188). A més, solia tenir gairebé sempre la mateixa estructura. Així doncs, estava formada per tres plantes: la planta baixa i dos pisos. A la planta baixa, a la qual s'accedia per un portal d'arc de mig punt, s'hi situava l'àrea de serveis i de treball, així com també la botiga. A part del portal d'entrada hi solia haver algunes finestres rectangulars o quadrades. El primer pis estava constituït per la planta noble, lloc on vivien els senyors de la casa, i estava oberta al carrer per finestres coronelles, i a la segona planta hi havia els porxos o les golfes. En aquesta planta es podien donar dos tipus d'obertures, les formades per finestres coronelles o bé, i ja a final del segle XIV, una galeria que substituï aquestes finestres (Reus Planells, 2014, 162). En canvi, les cases més senzilles presentaven un nombre reduït de dependències formades per una cambra, una cuina i un menjador. Fins i tot, hi havia gent que només comptava amb botiga i alforfa (Barceló Crespí, 2021, 169).

Ara bé, si s'ha de destacar un element arquitectònic comú a tota l'arquitectura civil medieval, aquest és sens dubte el portal d'entrada format per un arc de mig punt. Es tracta, doncs, talment com afirma Joan Domenge, d'un element propi de l'arquitectura civil, tant pel que fa a l'arquitectura privada, urbana i civil com també a la pública, si bé és ver que a partir del segle XIV fou més emprat en arquitectura civil, ja que en arquitectura religiosa es va regularitzar l'ús del portal acabat per un arc ogival. A més a més, concretament a Mallorca, l'ús del portal rodó s'allarga en el temps fins al segle XX (Domenge, 2021, 13-17).

Pel que fa a la casa gòtica senzilla, aquest era el tipus més nombrós que es trobava dins les ciutats i, per suposat, la tipologia predominant que acaparava quasi la totalitat dels carrers de les viles medievals. Aquestes cases solien presentar una planta baixa i un pis, i podien estar formades per un sol aigua-vés, però, si era necessari, se n'hi afegien un o dos més separats per arcades ogivals que sustentaven un sostre pla embigat. A la part posterior de la casa, s'hi situava un corral. Tanmateix, la major part de les cases actuals amb origen gòtic han arribat als nostres dies molt transformades, després d'haver sofert diverses restauracions i reconstruccions en altres estils artístics, sobretot d'època moderna (Renaixement i barroc). Algunes de les poques cases conservades en l'actualitat presenten les façanes formades per un portal d'entrada de mig punt a la planta baixa i finestres coronelles o conopials al pis superior. Aquesta tipologia arquitectònica de casa senzilla ha tengut una continuació al llarg de la història i constitueix el model d'habitatge per excel·lència al sud-oest d'Europa i, per suposat, també als diversos estats que formaren la Corona d'Aragó (Riu Barrera, 2003, 150).

6. L'“ILA DEL BAYN”

A l'edat mitjana, algunes de les ciutats i viles de la Corona d'Aragó disposaven de banys públics. La tipologia arquitectònica dels banys medievals fou totalment aliena als estils cristians medievals, sobretot al gòtic. En canvi, sí que en aquestes construccions es podia veure una clara influència dels banys islàmics, edificis que gaudiren sempre d'un ús públic. Pel que fa als diferents territoris que formaren la Corona d'Aragó, cal diferenciar aquells que sorgiren de la Marca Hispànica d'aquells altres que amb anterioritat a la incorporació a la Corona d'Aragó varen formar part d'Al-Andalus. En el cas dels primers, cal destacar els de la vila dels Banys d'Arles, a la comarca del Vallespir, els quals tenen el seu origen en uns antics banys d'època romana. Respecte a diversos banys documentats en viles i ciutats de la Catalunya Vella, destaquen els Banys Nous de Barcelona [1160] (Mora i Pons, 1994, 30-31), els Banys de Girona [1194] (Marquès *et al.*, 1994, 28), els de Perpinyà [finals del segle XIII] o els de Vic [1317] (Riu Barrera, 2003, 233). En aquests casos, per a la construcció dels banys, s'adoptà la tipologia arquitectònica del hammam d'influència d'Al-Andalus. En canvi, tenim constatada l'existència d'altres banys a terres andalusines, que foren construïts durant l'època islàmica emprant un model arribat de l'Orient i ja ben consolidat a partir del segle X. Aquests banys andalusins foren els que serviren de model per a aquells que més tard s'aixecaren a diverses ciutats i viles de la Catalunya Vella. En són alguns exemples: els Banys de Balaguer o Lleida, documentats el 1149 fins al segle XIII; els Banys de Tortosa, d'època musulmana, però refets al segle XIV; o els Banys de Montblanc, també d'origen islàmic i que al 1303 foren una concessió de Jaume II d'Aragó. Pel que fa a Mallorca, el LLIBRE DEL REPARTIMENT confirma l'existència de cinc banys àrabs a Madina Mayurqa, dels quals es coneix la ubicació de dos: els Banys d'en Granada i els Banys d'en Renovard, i se'n conserven uns, els situats al carrer d'en Serra, que per força han de ser un dels cinc esmentats al REPARTIMENT (Fontanals, 1983, 512-513). També a Sóller apareixen datats per primera vegada en el segle XIII uns banys àrabs (Pérez Pastor, 1991, 35).

En relació amb Inca, el tema dels banys medievals no ha estat exposat a cap dels estudis de l'època medieval que s'han duit a terme fins a l'actualitat. Però, com ja s'esmenta en aquesta comunicació, a l'any 1336 apareix documentada l'“ila del bany” (Llabrés i Martorell; Rosselló i Vaquer, 1998, 146). A la classificació d'illes de cases que apareixen en el monedatge d'Inca del 1336 també hi surt esmentada aquesta mateixa illa i situada entre l'“ila den Bertomeu Parayo” i l'“ila del Saler del Rey” (Ferretjans Llompart, 1990, 169). No hi ha dubte que la denominació d'aquesta illa fa referència a un bany públic que, o bé existia a Inca encara en aquell any, o bé era un topònim que havia quedat fossilitzat i que recordava l'existència d'aquell edifici que se situava en aquella illa concreta. Atesa la informació de què es disposa, aquest bany públic medieval inquer havia de tenir per força el seu origen a l'època islàmica.

A més a més, és possible establir una hipòtesi de la seva ubicació dins la ciutat. Tot i que no tenim coneixement d'on se situava l'“ila den Bertomeu Parayo”, sí que sabem que molt probablement l'“ila del Saler del Rey” era l'illa formada pel solar on actualment s'aixeca el mercat cobert. Per tant, és fàcil pensar que el bany medieval inquer estaria situat en aquesta zona. La hipòtesi quedaria reforçada si es té en compte que és molt probable que l'església de Santa Maria d'Inca del segle XIII hauria substituït una mesquita anterior, fet que es donava amb prou assiduitat en les noves terres de conquesta com el Regne de Mallorca o el Regne de València (Reus Planells, 2014, 147). Així doncs, no només es pot afirmar per primera vegada l'existència a Inca d'uns banys àrabs, sinó que aquestes dues dades, juntament amb altres, van confirmant que Inkân era una alqueria que presentava ja en aquells temps un petit nucli amb traçat urbà (Reus Planells, 2017, 192).

7. LA PROTECCIÓ DEL PATRIMONI INQUER

En l'actualitat el municipi d'Inca compta amb un catàleg de patrimoni del terme d'Inca, en el qual estan contemplats i protegits diversos elements patrimonials tant de caire urbà com rural. Pel que fa al patrimoni urbà, el Catàleg contempla aquells ítems patrimonials que s'ubiquen dins el perímetre que forma el centre històric de la ciutat, el qual el componen els següents carrers: de Biniamar, de Mancor, d'Arles, de Sant Abdon, de Sant Bartomeu, de Cabrit i Bassa, de Ramón y Cajal, de Joan Baptista de la Salle, del Germà Benildo, de Llevant, de Bartomeu Coc, del Barco, de Can Valella, de Betlem, de Son Net, de Santa Teresa, de Blanquerna, del Vent, de Sant Francesc, de Miquel Mir, de Sant Vicenç de Paül, de la Creu, de na Muntanera, de la Virtut, plaça de l'Àngel, carrer de Jaume Armengol, d'Antoni Fluxà, del Bisbe Llompart, de Sant Domingo i avinguda de les Germanies. Aquests elements del nostre patrimoni que han estat protegits estan formats per voravies, carrers i places, edificis religiosos i civils, façanes, portals, finestres, fonts, escuts, capelletes, pous, cellers, botigues, fàbriques, etc. La seva cronologia va des del segle XIII fins a l'edat contemporània. Pel que fa al grau de protecció, aquest varia depenent dels ítems que cal protegir. Aquest catàleg patrimonial és un document obert, ja que s'hi van afegint noves troballes d'elements i que mereixen ser protegits. A més a més, en breu se'n començarà una profunda revisió per tal d'incloure alguns components que en la realització del primer Catàleg no es tengueren en compte.

Quant als elements medievals estudiats en aquesta comunicació, dels catorze immobles que presenten restes arquitectòniques medievals, set formen part del Catàleg de patrimoni del terme d'Inca i presenten diferents nivells de protecció:

- CAN RIPOLL: codi INC-087; **nivell A2/B.**
- CAS CATALÀ: codi: INC-D024; **nivell B.**
- CA N'ANTONI PRAT: codi: INC- ?; **nivell B.**
- CAN DOMINGO DES PEIX: codi: INC- ?; **nivell B.**
- CAN CAMPOS: codi: INC-D084; **nivell B.**
- CAN MONROIG: codi: INC-D078; **nivell A2.**
- CAN SIQUIER: codi: INC-D080; **nivell A1/A2.**

D'aquests set immobles catalogats, dos han estat recentment protegits, ja que arran d'algunes intervencions de restauració i recuperació han sorgit diverses restes arquitectòniques d'època medieval que poden datar-se entre els segles XIV i XV. Es tracta de Can Domingo des Peix i de Ca n'Antoni Prat. A continuació s'ofereixen les dues fitxes de catalogació que es realitzaren d'aquests dos edificis per tal de protegir els elements patrimonials:

7.1. Catalogació de béns immobles

Fitxa:

CAN DOMINGO DES PEIX

D'IDENTIFICACIÓ ESPACIAL

- **Municipi:** Inca.
- **Població:** Inca.
- **Localització:** carrer de Sant Bartomeu, núm. 70-72.
- **Pla de situació:** aquesta casa està situada en el centre històric de la ciutat d'Inca, concretament a l'illa de cases formada pels carrers de Sant Bartomeu, de les Coves, carrer del Teatre i de Martí Metge.

D'IDENTIFICACIÓ DE L'ELEMENT

- **Denominació:** casa-habitatge del carrer de Sant Bartomeu, núm. 70-72.
- **Denominació popular:** Can Domingo des Peix.
- **Codi d'identificació:**
- **Tipologia:** arquitectura civil.
- **Ús actual:** habitatge.
- **Estil o corrent:** casa d'origen medieval amb elements gòtics a l'interior.
- **Documentació fotogràfica:**

Fitxa:

CA N'ANTONI PRAT

D'IDENTIFICACIÓ ESPACIAL

- **Municipi:** Inca.
- **Població:** Inca.
- **Localització:** carrer de Mossèn Bernat Salas, 10.
- **Pla de situació:** aquesta casa està situada en el centre històric de la ciutat d'Inca, concretament a l'illa de cases formada pels carrers de Mossèn Bernat Salas, d'en Corró, de Jaume Armengol i del Comerç.

D'IDENTIFICACIÓ DE L'ELEMENT

- **Denominació:** despatx d'arquitectura del carrer de Mossèn Bernat Salas, 10.
- **Denominació popular:** Ca n'Antoni Prat.
- **Codi d'identificació:**
- **Tipologia:** arquitectura civil.
- **Ús actual:** despatx/oficina.
- **Estil o corrent:** arquitectura contemporània amb elements gòtics a l'interior.
- **Documentació fotogràfica:**

8. LES DARRERES RESTES MEDIEVALS APAREGUDES

Arran de la presentació duita a terme en el marc d'aquestes XXIII Jornades d'Estudis Locals, s'ha tengut el coneixement d'un altra casa que també conté restes medievals. Es tracta d'un immoble situat al número 6 del carrer de na Muntanera. Aquesta casa presenta una façana que data de la primera meitat del segle XIX. L'interior de la casa fou totalment remodelat i convertit en una fàbrica de sabates, per tant, no conserva cap element arquitectònic destacable, però sí en el mur lateral dret, que de fet pertany a la casa del costat, al número 4 del mateix carrer. En aquest cas es tracta d'un mur de morter en el qual s'observa un portal acabat per un arc de mig punt. És un model d'arc molt emprat en època medieval i del qual es troben exemples en altres cases d'Inca com a Can Monroig o a Can Domingo des Peix. Per altra banda, cal tenir en compte que, durant els segles del gòtic, l'actual carrer de na Muntanera constituïa l'antic camí d'arribada a Inca des de Sencelles, i aquesta era una zona molt poc urbanitzada. La situació d'aquest tipus de portal relativament estret fa pensar que es tractava d'una sortida lateral de la casa de número 4 cap a l'hort. A més a més, dins l'espai que ara ocupa la casa del número 6 es conserven dos pous, la qual cosa dona credibilitat a l'existència

d'horts en aquesta zona, que per altra banda se situava a prop del torrent de Can Tabou, el curs del qual es troba ubicat davall el passeig de la Gran Via.³⁸ Així doncs, la casa del número 6 del carrer de na Muntanera no podia existir. El document gràfic que confirma aquesta hipòtesi no és altre que els plànols d'Inca dels segles XVIII i XIX. Tant en el plànol de 1789, atribuït a Jeroni de Berard, com en el de Sebastià Sans de 1808 s'hi observa com la casa del número 6 d'aquest carrer no estava construïda. En canvi, en el plànol datat de 1860 sí que ja apareix edificada.

En l'actualitat, la façana de la casa del número 6 ha estat protegida, però seria necessari protegir també tot el mur lateral incloent-hi el morter i l'arc.

9. EL CASAL DE CAN SIQUIER. UNA REFORMA MOLT DESAFORTUNADA

El casal de Can Siquier es troba situat al número 2 de carrer de la Mostra, concretament en el límit entre el barri de Sant Francesc i el nucli urbà original de la ciutat. Es tracta d'un immoble inserit al Catàleg de patrimoni municipal amb un grau de protecció A1 i A2 segons les parts afectades. Apareix catalogat amb el codi A-108. Can Siquier és un casal del segle XVIII amb un substrat de cronologia medieval. Les darreres obres de reforma van tenir lloc a l'any 2016, per les quals fou demanat un permís d'obra menor, concretament de canvi de teulada. Al llarg de l'execució d'aquestes obres, s'hi dugueren a terme tota una sèrie d'intervencions que no gaudien de llicència. Així doncs, es repicaren i referiren amb ciment pòrtland la major part de les estances de la casa. Això significà la pèrdua d'informació i valor que podien oferir els murs. Es varen esbucar i reedificar parts considerables a les parets superiors, i es feu emprant tècniques i materials no adequats. També es varen substituir forjats, i s'augmentà el volum d'algunes de les crugies de la casa. Al llarg d'aquestes intervencions es va perdre l'antiga distribució original del segle XVIII. Pel que fa al jardí, també s'hi constataren diverses pèrdues, entre d'altres la desaparició d'una pèrgola. El substrat medieval es va perdre per complet, la qual cosa fa impossible conèixer la informació d'aquella època, així com l'evolució constructiva del casal. Els dos arcs ogivals que encara es conserven, i que abans de la reforma romanien tapiats, foren destapats sense cap tipus de control, d'aquesta manera resulta inútil esbrinar la data

38 Des de l'edat mitjana fins a finals del segle XIX els voltants del torrent de Can Tabou estaven ocupats per nombrosos horts i terres de cultiu. No fou fins a principis del segle XX quan es començà a urbanitzar la zona de la Gran Via, des del centre de la ciutat fins al carrer de Fra Juníper Serra. Tot i això, encara als anys 40, en el bocí de torrent que corria paral·lel al convent de Sant Francesc s'hi documenten diversos horts: el de Can Garí, el de ses Politxones, el de Can Raió o el de sa Carritxera (Pieras Salom, 2001, 15), i una sínia (Mulet, 2000, 53). Aquest darrer tram de l'actual Gran Via de Colom no es començà a urbanitzar fins als anys 60.

en què foren condemnats. Finalment, els paraments originals de morter de la casa varen desaparèixer sota una capa de ciment pòrtland.³⁹

Sembla ser que posteriorment es va dur a terme un intent de recuperació d'alguns elements afectats en les intervencions del 2016, en què destaca el repicat del ciment pòrtland dels murs de la casa per tal de recuperar l'aspecte original dels murs de morter.⁴⁰ Tot i això, és del tot inviable recuperar la informació que haurien pogut proporcionar els murs originals; per tant, la recuperació és merament de caire estètic.

10. CONCLUSIONS

Tenint en compte que l'arquitectura civil és la que ha sofert més canvis, reformes i destruccions al llarg dels temps, i que als anys 50, arran de la industrialització de la nostra ciutat, Inca sofrí una importantíssima pèrdua per la destrucció de la major part del seu patrimoni medieval i modern, és prou significatiu que en ple segle XXI no tan sols es conservin 25 elements arquitectònics medievals distribuïts en 14 cases, sinó que, a més, cada cert temps, gràcies a reformes que procuren recuperar l'arquitectura del passat i també a la seva realització, cada vegada més, sota control arqueològic, sigui possible incrementar el nombre d'elements medievals que es van descobrir.

Per altra banda, la datació d'aquestes troballes se situa entre els segles XIII i XV aproximadament. Això juntament amb la seva situació, sempre dins del perímetre del centre històric, i per afegit, l'estudi dels morabatins de 1325 i de 1336 de les illes que en aquell temps formaven la vila medieval, així com la coneixença d'alguns dels primers noms de carrers que foren documentats, permeten de cada vegada més acotar quina fou l'evolució urbana en aquests segles estudiats.

Tanmateix, aquestes restes arquitectòniques també permeten realitzar un estudi del tipus arquitectònic emprat en l'arquitectura civil durant els segles del gòtic, així com la tipologia de la casa gòtica, tant del model aristocràtic com del model senzill.

Cal destacar també com a partir de la interpretació d'un document de 1336 ha estat possible identificar per primera vegada l'existència a Inca d'uns banys àrabs i, malgrat que encara no sigui possible saber la seva ubicació amb exactitud, sí que s'ha pogut acotar la zona en la qual se situaven.

39 Volia agrair a la Sra. Magdalena Sastre Morro la informació facilitada al respecte.

40 Volia agrair al Sr. Nicolau Escanilla Artigas la informació facilitada al respecte.

Enfront de l'estudi realitzat es dona la necessitat d'anar incloent els nous elements patrimonials que van sorgint, però també de fer un profund examen del Catàleg existent per tal de revisar els graus de protecció dels elements patrimonials catalogats i, si procedeix, incloure'n d'altres que no es varen tenir en compte en el primer Catàleg.

Finalment, caldria reflexionar si l'actual catalogació del nostre patrimoni n'assegura de manera real la seva protecció i conservació. Aquesta reflexió sorgeix arran de la desafortunada reforma del casal de Can Siquier, el qual, tot i tenir una protecció A1 i A2, fou objecte d'una sèrie d'intervencions desafortunades i realitzades sense disposar de llicències, que tengueren com a conseqüència la pèrdua irremeiable d'importants elements històrics.

És per això que pens que és cada vegada més necessari donar a conèixer a la ciutadania quin és el nostre patrimoni, la importància que té la seva conservació, per així comprendre quina ha estat la nostra història i aprendre a estimar la nostra ciutat. D'aquesta manera segur que aconseguirem que les destruccions patrimonials que s'han duit a terme a Inca de manera sistemàtica no es repeteixin.

ABREVIATURES

ARM = Arxiu del Regne de Mallorca

ECR = Escrivania de Cartes Reials

RP = Reial Patrimoni

REFERÈNCIES

Barceló Crespí, M. 2021. "La casa gòtica a la Ciutat de Mallorca a través dels inventaris *post mortem*. Noves dades." Sabater, T. (coord.). La casa medieval en Mallorca y el Mediterráneo. Elementos constructivos y decorativos. Ediciones Trea. Gijón, 167-188.

Domenge, J. 2014. "Les residències reials a Mallorca." Un palais dans la Ville. Volume I. Le Palais des rois de Majorque à Perpignan. Éditions Trabucaire. Canet.

Domenge, J. 2021. "Casa gòtica i portal rodó, un fidel maridatge." Sabater, T. (coord.). La casa medieval en Mallorca y el Mediterráneo. Elementos constructivos y decorativos. Ediciones Trea. Gijón, 13-40.

Font Jaume; A. 1999. "Nótules de toponímia llatina preislàmica. Composts i derivats de *villa* a Mallorca." BSAL, núm. 55, 65-84.

- Fontanals, R. 1983. "Els banys de Ciutat de Mallorca (s. XIII-XIV)". BSAL, 39, 511-516.
- Ginard Bujosa, A.; Estrany Bertos, J.; Tugores Truyol, F. 2015. "Notes addicionals sobre el plànol del nucli urbà d'Inca de l'any 1808 i sobre els treballs de Jeroni de Berard." XV Jornades d'Estudis Locals d'Inca. Ajuntament d'Inca. Inca, 147-159.
- Llabrés i Martorell, P. J.; Rosselló i Vaquer, R. 1998. Inca en la història, 1229-1349. Ajuntament d'Inca. Inca.
- Ferretjans Llompart, A. 1990. Demografia d'Inca en el primer terç del segle XIV. Els morabetins de 1329 i 1336. Ajuntament d'Inca. Inca.
- Marquès, J. [et al.] 1994. Els Banys Àrabs de Girona. Consell Comarcal del Gironès, Girona.
- Mira, E.; Zaragoza Catalán, A. 2003. Una arquitectura gòtica mediterrànea, volum I. Generalitat Valenciana. València.
- Mora i Pons, V. 1994. "Els Banys Nous de Barcelona." LAMBAD. Estudis d'Art Medieval. Vol. VI 1991-1993. Institut d'Estudis Catalans. Barcelona, 27-40.
- Morata Socias, J.; Tugores Truyol, F. 2018. Pintures murals a l'àmbit civil a Mallorca, s. XIII-XV: 151 casos i una classificació (Regne de Mallorca). Ajuntament de Palma. Palma.
- Mulet Gutiérrez, M. J. (coord.). 2000. Inca, imatges d'una ciutat, imatges d'un segle. Ajuntament d'Inca. Inca.
- Pérez Pastor, P. 1991. "Les mesquites i els banys de Sóller (s. XIII i XIV)." BSAL, 47, 29-60.
- Pieras Salom, G. 1990. Primera rotulació dels carrers d'Inca. Apunts històrics. Consell Insular de Mallorca Inca.
- Pieras Salom, G. 1995. Inca 1872. Carrers, finques, habitants i oficis. Ajuntament d'Inca. Inca.
- Pieras Salom, G. 2001. Inca fotogràfica (Primer àlbum de fotos d'Inca). Gràfiques Mallorca. Inca.
- Pons, A. 1984. Los judíos del Reino de Mallorca durante los siglos XIII y XIV, Volumen I. Miquel Font, Palma.
- Reus Planells, G. A. 2014. "L'art gòtic a Inca. Arquitectura religiosa." XIV Jornades d'Estudis Locals. Ajuntament d'Inca. Inca, 141-160.
- Reus Planells, G. A. 2014. "L'art gòtic a Inca. Arquitectura civil." XIV Jornades d'Estudis Locals. Ajuntament d'Inca. Inca, 161-174.
- Reus Planells, G. A. 2017. L'arquitectura religiosa en els antics territoris de la Corona de Mallorca, segles XIII-XIV. Un estudi de paisatge monumental. Universitat Autònoma de Barcelona, Bellaterra [inèdit].

Reus Planells, G. A. 2019. L'arquitectura religiosa de la Corona de Mallorca a través del paisatge monumental (s. XIII-XIV). Lleonard Muntaner, Editor. Palma.

Reus Planells, G. A. 2020. "El barri jueu d'Inca (Mallorca). Urbanisme i arquitectura del Call (1346-1391)." Els jueus a les Balears: presència, expulsió i repressió. XXXVI Jornades d'Estudis Històrics Locals, Conselleria de Presidència, Cultura i Igualtat. Institut d'Estudis Baleàrics. Palma, 251-266.

Riu-Barrera, E. 2003. "Tipus i evolució de les cases urbanes." L'art gòtic a Catalunya. Arquitectura III. Dels palaus a les masies. Enciclopèdia Catalana. Barcelona, 146-231.

Rosselló Vaquer, R. 1997. Història d'Inca, 1350-1516. Lleonard Muntaner Editor. Palma.

FIGURES

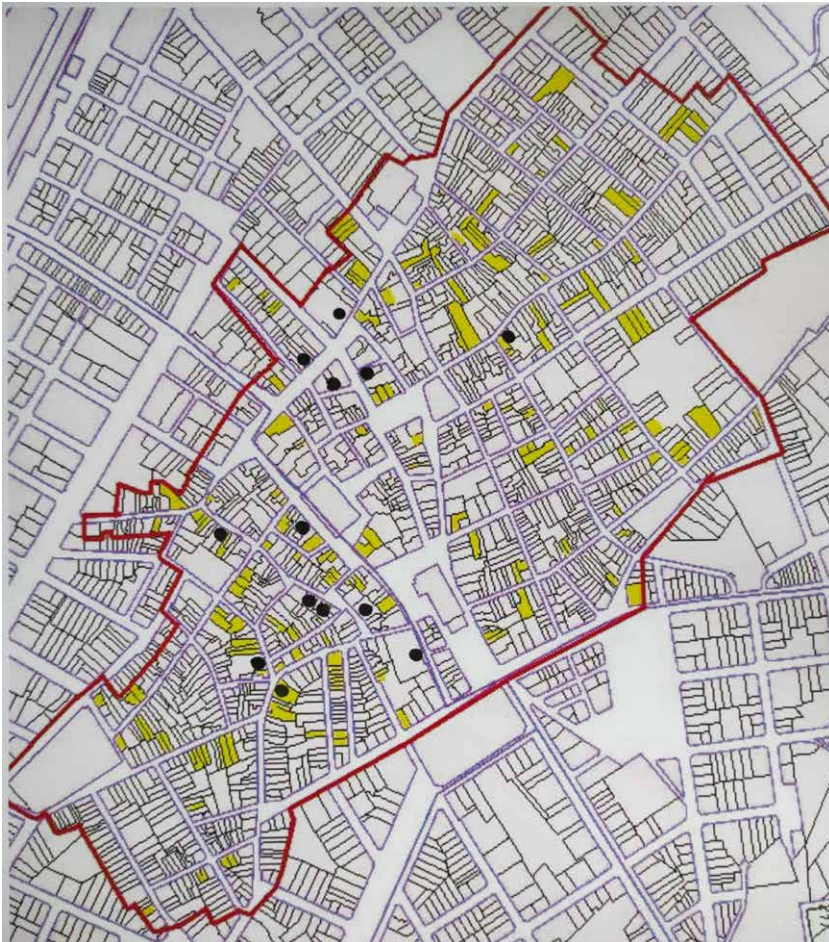

Figura 1. Plànol de situació de les restes medievals.

Figura 2. Ca n'Antoni Prat.

Figura 3. Pub Sa Lluna.

Figura 4. Posada de Son Gual.